

Юрій Вороной:

На кафедрі патологічної анатомії Харківського державного медичного університету на протязі вже 76 років зберігається препарат унікальної нирки. Історія свідчить, що 3 квітня 1933 р. саме цей орган, отриманий у померлого внаслідок важкої черепно-мозгової травми 60-річного чоловіка, український хірург Юрій Юрьевич Вороной пересадив молодій жінці, отруєній сулемою. Таким чином лікар довів всьому світу, що трансплантація людської трупної нирки – повністю реальна операція. В Європі таку пересадку виконали тільки через двадцять років...

Приобщение к неизведанному

1920-е роки. Закінчилась громадянська війна. В Києві поступово налажувалась життя, в тому числі наукова діяльність.

Медицинська громадськість з інтересом следила за експериментами завідувача кафедрою загальної хірургії професора Е.Г. Черняхівського. Відомий хірург одним з перших в Україні почав займатися серцево-судинною хірургією і досяг немалого успіху в зароджуючійся трансплантології. Ще в 1914 р. він виконав сенсаційний на той час експеримент – пересадив нирку тварини, і трансплантований орган функціонував більше двох днів.

К тому часу студент Юрій Вороной пройшов серйозні життєві випробування. Йому не виповнилося і тринадцяти років, коли в віці 40 років помер батько. Важко переживаючи втрату, хлопчик твердо вирішив стати лікарем, щоб рятувати життя людей; і вже в 1913 р. син професора-математика вступив на медичний факультет Київського університету св. Володимира.

Розмірений ритм життя київлянина порушила Перша світова війна. Студент-медик Юрій Вороной добровільцем пішов в діючу армію, служив на перевізному пункті Червоного Хреста, рятував поранених. І тільки в 1921 р. він закінчив медичний факультет і отримав диплом лікаря-хірурга.

В роки навчання на старших курсах хлопець приєднався до наукової діяльності, перемігав в конкурсах на кращі студентські роботи. Юрія Вороного як одного з найбільш здатних студентів залишили на кафедрі хірургії в якості аспіранта.

Молодий спеціаліст працював під керівництвом талантливого експериментатора, професора Е.Г. Черняхівського, добре відомого в медичних колах. Тому на пропозицію професора приєднатися до експериментальної роботи Вороной з радістю погодився.

Асистент кафедри з воодушевленням почав працювати в напрямку, визначеному професором Черняхівським, – експериментував на тваринах. Попитки деяких європейських учених-хірургів досягти прогресу в тому ж напрямку посилювали інтерес до трансплантології. Появився і елемент суперництва – українська хірургія не повинна відставати від європейської. І вже через кілька років, в 1924 р., Ю. Вороной повідомив наукового керівника про перші результати своїх досліджень.

У професора Шамова

В той час великою славою серед вітчизняної медичної громадськості користувався Харківський медичний інститут. Особливе шанування заслужив один з засновників гемотрансфузіології, автор багатьох оригінальних розробок в області пересадки органів і тканин, професор (впоследствии – академік) В.Н. Шамоу. Саме він вперше в Росії в 1919 р. успішно виконав переливання крові з урахуванням її групи і сприяв широкому впровадженню методу в клінічну практику. В 1929 р. професор Шамоу вперше в світі експериментально обґрунтував можливість переливання трупної крові.

Молодого хірурга-експериментатора Юрія Вороного перевели в Харківський медичний інститут старшим науковим співробітником науково-дослідницької кафедри хірургії, очолюваною професором Шамоу. Таким чином, його керівником став видатний учений прогресивних поглядів.

На кафедрі професора Шамова Вороной виконав ряд наукових робіт по пересадці органів. Об цих досвідках він доповідав в 1929 р. на пленумі хірургічного секції Харківського медичного товариства, потім – на III Всеросійському з'їзді урологів в м. Ленінграді. Соціально значущі висновки були опубліковані в формі статей. Одна з них – «К вопросу о специфических комплементсвязывающих антителах при свободной трансплантации яичка» – напечатана в «Записках научно-исследовательской кафедры хирургии ХМИ» під редакцією професора Шамова. Стаття «К вопросу о роли и значении специфических комплементсвязывающих антител при свободной пересадке testis» і «К вопросу о специфических комплементсвязывающих антителах при свободной пересадке почки с применением шва сосудов» були опубліковані в «Українському медичному архіві».

В нескольких институтах

В 1931 р. професор Шамоу створив в м. Харкові Інститут гематології і переливання крові (потім переіменований в Всеукраїнський інститут неотложної хірургії і переливання крові). Це подія вплинула на певні зміни в житті Юрія Вороного. В зв'язі з створенням наукового закладу всеукраїнського масштабу в кількох великих містах республіки були відкриті його філіали, в тому числі в м. Херсоні.

Керівником херсонського філіала був призначений Вороной. Однак внаслідок гострої нехватки кваліфікованих кадрів йому довелося займатися ще і посадою головного лікаря і головного хірурга міської лікарни № 1; нескоро потім його призначили директором відкритого Херсонського виробничого медичного інституту. Тем не менше зайнятому спеціалісту вдавалося знаходити час для наукових досліджень по вибраному йому профілю – трансплантології.

Значительний інтерес викликали повідомлення з Західної Європи і Америки. Австрійський професор Ульман вдосконалював методику пересадки нирки собаці; французький хірург Каррель розробив техніку накладання судинного шва, доклав можливість сшивання судин, що раніше представляло складну проблему.

Вороной переїхав в м. Херсон разом з родиною – дружиною Верой Іосифівною, дочкою Галиною і сином Вячеславом. Для нього було виділено окреме житло на території лікарни, в якій він працював. В одній кімнаті спеціаліст влаштував лабораторію – тут він продовжував свої дослідження, підтримуючи постійні контакти з професором Шамоу і консультуючись з ним по всіх складних випадках.

В м. Херсоні Воронойу доводилося виконувати багато функцій, але він успішно з цим справлявся. Йому вдалося налагодити роботу медперсоналу лікарни, стати талантливим керівником філіала Інституту неотложної хірургії і переливання крові, а також з успіхом проводити підготовку лікарських кадрів в місцевому виробничому медичному інституті. Головною досягненням діяльності Юрія Юрьевича в той час можна вважати впровадження ряду нових лікувальних і діагностичних методик, що дозволили знизити захворюваність і смертність населення області.

«Держайте, колега!»

Виконуючи функції завідувача херсонським філіалом Інституту неотложної хірургії і переливання крові, Юрій Юрьевич часто виїждив на досить довгі командировки в м. Харків. В якості адміністратора

він надавав звіти про виконану роботу, а як дослідник обробляв складні елементи своїх експериментів.

В той час однією з таких командировок йому довелося попрацювати в інститутській клініці, очолюваною професором А.А. Бельцем. Однажды Вороной поділівся со старшим колегою своїми роздумами про можливість трансплантації нирки людини. Етап експериментів на тваринах він вважав завершеним і прагнув до нових досліджень.

«Реалізувати цей задум буде надзвичайно складно, – висловив свою думку професор. – Вважається, що така пересадка – справа далекого майбутнього, хоча теоретично задум має реальну ґрунт. К тому ж результати експериментів на тваринах оптимістичні. Навіть якщо подолати складне перешкода в трансплантології – несумісність тканин. Це серйозна проблема, яку сьогодні наука вирішити не в змозозі. А взагалі, держайте, колега!»

Підбадьорений авторитетним ученим, Вороной роздумував практичні деталі, розглядав можливі ускладнення і методи їх профілактики і лікування, обдумував запасні ходи. І незабаром представив випадок реалізувати давню мрію...

В клініку був доставлений похилий чоловік з важкою черепно-мозговою травмою; в прийомній кімнаті він помер.

В той же день в клініці померла молода жінка, що спробувала самогубства: вона прийняла смертельну дозу сулеми. К сожалению, дівчина була госпіталізована тільки через чотири дні після спроби самогубства. Юрій Юрьевич і його колеги зробили все можливе, щоб допомогти потерпілій, але переконувалися, що їх зусилля марні: організм хворої вже чотири дні не виділяв мочі – нирки не функціонували.

Для Вороного це був момент прийняття складного рішення. Вже його колеги і навіть професор Бельц не вірили в те, що у пацієнтки є шанс вижити.

Вороной бачив єдиний шлях до можливої, хоча і дуже проблематичної, порятунку в пересадці дівчачої нирки померлого кілька годин тому пацієнта. Учений не раз переконувався в експериментах на тваринах, що нирка недавно померлого зберігає життєздатність на протязі не кількох годин. Учел он і успішні експерименти професора Шамова по переливанню трупної крові. Так Вороной вирішив на проведення трансплантації.

Решение принято: оперируем!

В сусідній з операційною палатою – перевізною – хірург виконав екстрипацію правої нирки у трупа. Він наложив подвійні лігатури на печінкову артерію і вени, на мочеточник. Виділив нирку з капсулою, переніс в операційну кімнату хворої; сшив печінкову і бедренну артерії і вени. Після накладання судинних швів кровообіг в нирці відновився, кровопостачання було достаточним.

Присутні на операції спостерігали справжнє чудо – донорська нирка почала функціонувати.

Вперше за години надзвичайного напруження хірург віддохнув з полегшенням – післяопераційний період протікав спокійно, стан пацієнтки покращився, вона спала, тривалі судороги і блювота припинилися.

На наступний день при огляді спостерігалася рідка перистальтика мочеточника, краплями виділялася моча, стан післяопераційної рани було задовільним. Появилася надія: дівчина виживе.

жизненный подвиг основателя украинской трансплантологии

Но Юрий Вороной знал, какие осложнения могут возникнуть в организме. Уже через день появились признаки ухудшения состояния прооперированной.

Больная умерла, прожив с донорской почкой немногим больше 48 часов. Однако уникальная операция стала знаковой — в мировой практике впервые была осуществлена трансплантация органа человека.

Юрий Юрьевич тяжело переживал этот смертельный исход. Проанализировать клинический случай ему помог известный ученый-патологоанатом, профессор Н.Ф. Мельников-Разведенков, выполнивший исследование тела отравившейся сулемой девушки. Он констатировал причину смерти вследствие наличия высокой концентрации ртути в организме. Даже переливание крови, резко снизившее концентрацию, не помогло. Кроме того, больная была доставлена в клинику слишком поздно.

Зато было установлено: почки недавно умершего человека в состоянии выполнять свои функции при пересадке реципиенту. Не менее важным оказался и тот факт, что при пересадке человеку трупных органов не развиваются специфическая интоксикация и анафилактиксия. Помимо этого, выполненная операция опровергла теорию так называемого трупного яда.

Юрий Юрьевич сообщил о своей работе в «Працах Всеукраїнського інституту невідкладної хірургії та переливання крові» (1934): «Можно сделать общий вывод, что причиной неприживления трансплантатов является наличие местной мезенхимной и общей иммунобиологической реакции в форме образования специфических антител, которые приводят к элиминации трансплантата».

Через два года Центральная квалификационная комиссия Наркомздрава Украины присудила Ю.Ю. Вороному степень кандидата медицинских наук без защиты диссертации.

Непролетарское происхождение

Юрий Вороной жил в сложное время, одним из грозных проявлений которого был сталинский террор, достигший пика своего развития в 1937-1938 гг. Теоретическую подоплеку обеспечивала пресловутая сталинская теория обострения классово-борьбы по мере строительства социализма. И начались бесчеловечные «чистки». Люди, абсолютно непричастные к политике, даже безграмотные рабочие и крестьяне, не говоря уже об интеллигенции, подвергшейся особо жестокому преследованиям, не могли быть уверенными, что ночью у крыльца их дома не остановится спецавтомобиль НКВД, прозванный в народе «черным воронком». Привычным стало явление, когда ни в чем не повинного человека увозили в застенки службы безопасности, обвиняли в любом политическом преступлении, вплоть до шпионажа в пользу, например, Японии. Так арестованный без санкции прокурора становился «врагом народа». Быстрый и нечестный суд чрезвычайной «тройки», в итоге — расстрел или ГУЛАГ в далекой Сибири в течение многих лет, где мало кому удавалось выжить.

В случае с Вороным ищейкам НКВД было к чему прицепиться. Непролетарское (дворянское) происхождение, работа отца профессором в Варшавском университете вызвали подозрения, что Вороной — агент польской разведки.

Вскоре поступило печальное известие — арестовали и расстреляли как «врага народа» родного брата Юрия Вороного. Причинами стали то же непролетарское происхождение и отцовская Варшава. Возникла угроза и для жизни Юрия Юрьевича. В то время высокий профессионализм и личные заслуги не спасали — сотни, тысячи достойных людей обвиняли во вредительстве в деле построения социализма и расстреливали.

В ту страшную эпоху выработались и определенные спасительные меры: переезд преследуемого в другой регион, где он мог затеряться, затруднял его поиски. Вороной вспомнил г. Харьков, профессора Шамова, с которым не прерывал связи, работая в г. Херсоне. Таким образом, закончив серию экспериментов, результаты которых было необходимо проверить в условиях оснащенной специальным оборудованием клиники, Юрий Вороной с семьей выехал в г. Харьков.

Расчет оказался правильным — там его не стали искать. Ученый продолжил исследования и врачебную деятельность.

Постепенно угасал сталинский террор. Налаживалась жизнь и в г. Харькове. Юрий Юрьевич плодотворно занимался хирургической и научной деятельностью. Семья жила дружно, выросли дети. И вдруг возникло новое, ни с чем несравнимое по своим страшным последствиям испытание — война.

Врач подпольного госпиталя

Фашистские войска подступали к Харькову. В нем чувствовалось крайнее напряжение. Учреждения и предприятия спешно готовились к эвакуации. Юрия Вороного вызвали в городской штаб обороны, предложили оставаться в городе для оказания медицинской помощи его защитникам. Однако само руководство вскоре оставило город.

Снова перед Вороным возникла сложная задача: как выжить в сложившейся ситуации. Теперь его могли преследовать гитлеровцы — за активную работу на благо Советской армии. Сложным был и экономический аспект.

Ученый решил переехать в один из районов области, Новую Водолагу, где он был востребован как врач; кроме того, смог уйти подальше от оккупационных властей.

Известного врача вместе с семьей приняли в одном из сел, предоставили свободную хату. Местный староста считал, что свой врач никогда не будет лишним. И Вороной приготовился лечить крестьян. Однако в первые же дни к нему начали поступать раненые бойцы Красной Армии.

В трудное положение попал Юрий Юрьевич. Не раздумывая, он взялся лечить раненых, хотя прекрасно осознавал: узнают немцы — пощады не будет.

Небольшая сельская хата, предназначенная для лечения раненых, не могла вместить всех нуждающихся в помощи. Это натолкнуло доктора на мысль об организации хотя бы небольшого госпиталя за пределами села.

Так Вороной стал врачом подпольного госпиталя. Раненые выздоравливали, шли в лес, к партизанам. А за помощью обращались другие пострадавшие бойцы.

Оккупационные власти все-таки узнали о подпольном госпитале в сельской глубинке. Неожиданно прибыла немецкая полевая жандармерия. Но Юрий Вороной был готов к такому визиту и все продумал заранее. Первым условием госпитализации бойцов был соответствующий внешний вид — красноармеец должен был выглядеть как крестьянин. Раненые отращивали бороды, прятали в лесу свое обмундирование, а местное сельское население доставляло поношенную крестьянскую одежду и обувь. Поэтому когда нагрянула немецкая зондер-команда полевой жандармерии, врач был готов ответить на любые вопросы оккупантов.

«Как ты посмел лечить раненых советских солдат?!» — устроили ему допрос.

«Это не раненые, господин офицер. Это больные крестьяне», — спокойно отвечал Вороной.

Даже несведущий человек может отличить раненого от просто больного, бегло осмотрев его. Однако врач предусмотрел и это: главное — не позволить немцам осмотреть раненых. И Вороной предостерег офицера и его сопровождающих: он лечит больных тифом, поэтому и работает за пределами села, чтобы инфекция не распространялась по окрестным поселениям.

Вороной знал, что оккупанты панически боятся инфекционных болезней, особенно тифа, о котором наслышались на советской территории, и построил свою ложь именно на этом ключевом слове. Расчет оказался верным — немецкий офицер даже не стал заглядывать в хату, боясь заразиться.

И все же Вороному не удалось избежать лагеря для военнопленных, ведь «был в плену» в советское время считалось клеймом.

Вороному не разрешили жить и работать ни в г. Харькове, ни в г. Киеве. Работа в провинции — в г. Житомире, где он с семьей поселился, — стала уделом врача подпольного госпиталя, ежедневно рисковавшего собой

ради спасения человеческих жизней, вместо государственных наград и признания его таланта и благородства.

Воспоминания современников

Некоторое признание заслуг выдающегося хирурга перед отечественной наукой и Родиной все же пришло — в 1950-е гг. Юрию Юрьевичу была присуждена степень доктора медицинских наук по совокупности научных трудов, а также присвоено звание профессора.

Лишь впоследствии ему удалось получить работу в г. Киеве. В течение трех лет Вороной работал в Институте экспериментальной патологии и биологии им. А.А. Богомольца, затем перешел в Украинский научно-исследовательский институт гематологии и переливания крови.

О последних годах жизни и деятельности профессора Вороного рассказывает главный научный сотрудник НИИ, доктор медицинских наук Алла Семеновна Зверкова, автор более 200 научных работ.

— Профессор Вороной работал в хирургическом отделении института. Он досконально знал функции, строение, патологии почек. Как только в клинику поступал сложный больной с невыясненным диагнозом, но с подозрением на патологию почек, посылали за Юрием Юрьевичем. И он никогда никому не отказывал. Помогал коллегам в самых сложных ситуациях. Помню, поступил больной с асцитом. Врачи клиники диагностировали заболевание, связанное с нарушением почек. Но для полной уверенности решили проконсультироваться с профессором Вороным. Юрий Юрьевич не нуждался в подручных диагностических средствах: он доверял своим глазам, рукам и опыту. После проведения пальпации брюшной полости профессор заключил: очень похоже на заболевание почек, но, скорее всего, патология связана с нарушениями в деятельности сердечно-сосудистой системы, требующими проведения иного лечения. Установив правильный диагноз, профессор спас больного.

Юрий Юрьевич был добрым и очень скромным человеком. Он никогда ничего не просил для себя, зато готов был помочь каждому. Кто-то из сотрудников нуждался в жилье? Вороной шел к директору института, в профсоюзный комитет, ходатайствовал, добивался, помогал. Очень тепло относился к нам, молодежи. В г. Москве или Ленинграде планируется научная конференция? Добивался, чтобы в число участников включили и молодых сотрудников. И мы, аспиранты, старались помогать Юрию Юрьевичу, очень тепло к нему относились.

Государственных наград у Юрия Юрьевича почти не было. Помню только медаль «За участие в Великой Отечественной войне 1941-1945 годов».

Вместо послесловия

Почему во всех цивилизованных странах так внимательно относятся к своим ученым, внесшим хотя бы небольшой вклад в развитие науки, и почему так часто обречены на забвение украинские ученые, порой даже корифеи? Спросите у любого нашего врача или студента медицинского вуза: знает ли он, кто такой профессор Вороной? Хорошо, если ответит хотя бы каждый двадцатый. А ведь этот ученый совершил профессиональный и научный подвиг, пересадив почку человеку на 20 лет раньше, чем в Европе. Он стал одним из немногих ученых, научные труды которых не пылятся в медицинских архивах, а с успехом используются современниками.

Огромное количество спасенных жизней, теплые воспоминания коллег, слава врача, не изменившего принципам гуманности и внутреннего благородства, авторитет на международной арене — вот те награды, которыми отметила доктора Вороного сама судьба и с которыми, пожалуй, не смогла бы сравниться ни одна из государственных премий уже несуществующей страны.